



ØDIPUS-MYTEN. Laios, søn af kong Labdakos, giftede sig med lokaste men de fik ingen børn. Han spurgte hemmeligt oraklet til råds, og det svarede at den tilsyneladende ulykke i virkeligheden var en velsignelse, fordi et barn født af lokaste ville blive hans morder. Herefter undgik Laios at søge seng med lokaste men uden at give nogen grund derfor. Det pinte lokaste i den grad, at hun drak ham fuld, og i den tilstand lod han sig besnære til at omfavne hende. Da der fødtes en søn, snappede Laios ham ud af ammens arme, gennemborede hans fødder med en nagle og satte ham ud på bjerget Kithairon. Navnet Oidipus betyder Svullenfod.

Skæbnegudinderne havde bestemt, at det spæde barn skulle nå en høj alder, og det blev fundet af en hyrde og bragt til den barnløse kong Polybos af Korinth, der opfostrede det som sin egen søn. En dag drillede en jævnaldrende korinthier den unge Oidipus med, at han ikke lignede sine forældre spor, og antydede at han ikke var deres rigtige søn. Pint af tvivl begav han sig til Delfi, og præstinden råbte til ham: "Bort herfra, dit afskum! Du skal dræbe din fader og ægte din moder!"

Oidipus holdt meget af sine forældre og ville ikke bringe den forfærdelige ulykke over dem, som oraklet truede med. Han besluttede ikke at vende tilbage til Korinth, men slog ind på den modsatte vej gennem Fokis. I det snævre pas mellem Delfi og Daulis mødte han Laios, der barsk anmodede ham om at skrubbe til side og gøre plads for bedre folk. Det må tilføjes at Laios var kørende og Oidipus til fods. Oidipus svarede at han ikke anerkendte andre bedre folk end guderne og sine egne forældre.

"Så meget værre for dig!" råbte Laios og gav sin kusk Polyfontes ordre til at køre løs.

Et af hjulene knuste Oidipus' fod og vild af vrede gennemborede han Polyfontes med sit sværd. Så gik han løs på Laios, drog ham ud af vognen, så han lå på vejen indviklet i tømmerne, og piskede på hestene, der slæbte kongen til døde. Oidipus gik videre uden at bekymre sig om ligene, og det blev kongen af Plataiai der sørgede for deres begravelse.

Laios havde været på vej til Delfi for at rådspørge oraklet om, hvordan han skulle befri sit land for Sfinxen, et fabeldyr der var kommet flyvende til Theben fra Aithiopiens yderste grænser. Hun var let at kende på sit kvindehoved, løvekrop, slangehale og ørnevinger. Hun røvede Thebens mænd og børn og forelagde alle vejfarende en gåde, som de ikke kunne løse:

"Hvad er det, der har en stemme og fire ben, to ben og tre ben?" De der ikke løste gåden opådt Sfinxen på stedet. Til sidst lod Kreon, der efter Laios' død styrede i Theben, bekendtgøre, at den der kunne befri landet for Sfinxen skulle få Laios' trone og dronning.

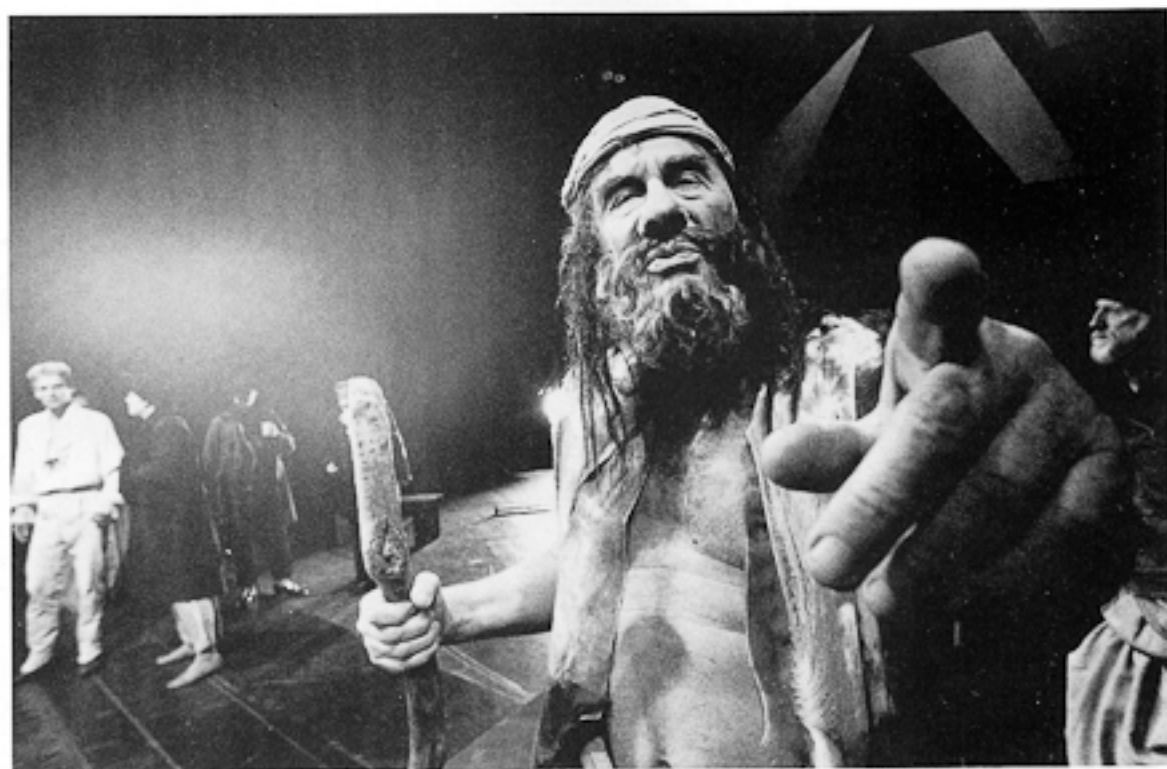
Oidipus kom til Theben lige efter mordet på Laios, og gættede svaret på gåden: "Mennesket," sagde han, "fordi det kravler på alle fire som spædbarn, står fast på to ben som ung og læner sig til en stav i alderdommen." Den skamfulde Sfinx sprang ud fra sin klippeblok og knustes i faldet. Sådan gik det til at Oidipus blev konge i sin faders by, efter at have dræbt ham, og ægtede sin moder. I nogen tid herskede Oidipus og lokaste lykkeligt i Theben og fik to sønner, Eteokles og Polyneikes, og to døtre, Antigone og Ismene.

Men gudernes vrede har en lang hukommelse, og de sendte en dødbringende pest over landet. Atter blev det delfiske orakel rådspurgt, og det svarede: "Jag Laios' morder ud af landet!"

Naturligvis sad Oidipus ikke et sådant orakelbud, der tilsyneladende var klart nok, overhørig: han forbandede offentligt Laios' morder og dømte ham til landflygtighed.

Sofokles har i dramaet Kong Oidipus skildret, hvordan han sætter al kraft ind på at afsløre morderen. Nettet trækkes under hans forhør sammen om hans eget hoved men han aner endnu ikke uråd. Han får først øjet op for den frygtelige sandhed, da den hyrde, der havde optaget ham som spædbarn, stilles foran ham. Lokaste begår selvmord, Oidipus stikker sine øjne ud og forbander sig selv og sine sønner.

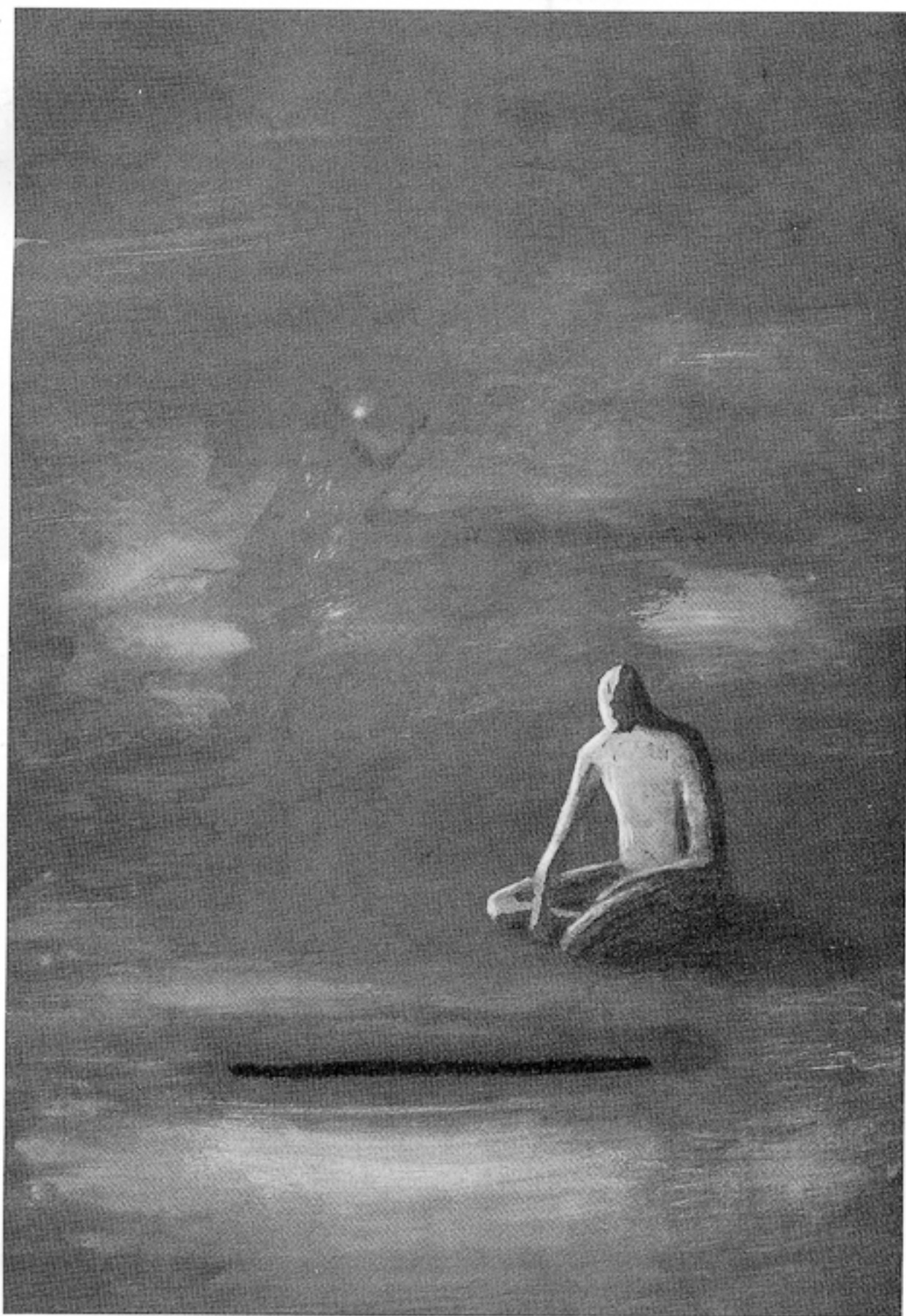
FRA OTTO GELSTED: GUDER OG HELTE.
THANING OG APPEL 1988.



SOFOKLES (496-406 f. Kr.) blev født i Kolonos i Athen som søn af en velhavende våbensmed og fik en omhyggelig opdragelse. Han optrådte tidligt som danser, sanger og skuespiller, og som 28-årig vandt han for første gang en dramatikerkonkurrence - over bl.a. ingen ringere end Aischylos.

Sofokles var en respekteret politiker og embedsmand, som stod på god fod med samtidens ledende mænd, men fremfor alt var han en populær dramatiker. Han skrev mere end 120 skuespil, men kun syv er blevet bevaret fuldstændigt for eftertiden. Det er, foruden *Kong Ødipus* (opført ca. 425 f. Kr.), *Ajax*, *Antigone*, *Trachinerinderne*, *Elektra*, *Filoktet* (409 f. Kr.) og *Ødipus ved Kolonos* (skrevet 407-06, opført 401 f. Kr.). I alle disse skuespil genfinder vi temaer som menneskets trang til at lære sig selv og sandheden at kende, illusion og virkelighed, skæbne og handlefrihed, forholdet mellem mennesker og guddommelig magt - temaer der er sat til debat på teatret med sikker dramatisk hånd. B.H.

Gouache af
Nina Sten-Knudsen
til Sofokles'
Kong Ødipus.
På dansk ved
Jørgen Mejer og
Søren Ulrik Thomsen.
Forlaget Vindrose
1990. Kr. 300.-.





SØREN ULRIK THOMSEN
"NYE DIGTE", 1987

Træerne vokser ikke ind i himlen.
Men de vokser ud i luften, som vi ånder,
og ned i jorden til de døde,
som vi savner. Og det er alt nok.



OVERVEJELSER OVER I DAG AT FREMSTILLE FORHOLDET MELLE MØDIPUS OG IOKASTE

Under læsningen af "Kong Ødipus" blev jeg meget grebet af *det kærlige* i forholdet mellem Ødipus og Iokaste. Efterhånden som arbejdet med stykket skred frem, lagde jeg mærke til, at det ikke mindst var dette aspekt, jeg lagde vægt på i gendigtningen af dialogerne imellem dem. Det standsede jeg så op og tænkte lidt over: Der er ingen tvivl om, at incestforbudet er en lige så stærk indre realitet for os i dag, som det altid har været, og at en overskridelse vil være lige så fatal for den enkelte, som den var på Sofokles' tid. Men (- og det er måske sket i løbet af de seneste 20-30 år, eller mindre): Det er ikke længere fatalt at tale om det.

I dag kan man tilsyneladende uden videre tale om alle aspekter af det seksuelle, men man kan ikke uden videre leve dem ud - dem der forveksler at tale og at gøre, opdager at sprogets lethed ikke modsvares af en grænseløs ubesværelighed i kroppen og psyken. Skønt de færreste vil rødme over, eller bare føle noget som helst ved, at sige "gå i seng med sin mor", er det også de færreste der ville kunne udholde en detaljeret dag-fantasi om det, uden at blive uhyggeligt til mode, og endnu færre ville kunne leve den ud uden at blive ødelagt for livet. Det ser altså ud til, at vi temmelig uafhængigt af historien - med et godt gammelt dansk skæbneord - er *hjemfaldne* til nogle indre vilkår, som ikke anfægtes af, at f.eks. sproget i en bestemt periode river sig løs fra dem. Man kunne sige, at frigørelsestænkningens mål var at frigøre seksualiteten fra dens smerter og frisætte dens glæder. Men noget kunne tyde på at disse følelser er sider af samme sag, og at de netop er bundet sammen i det - i såvel positiv som negativ forstand - skæbnesvangre og fatale ved kærligheden.

Frigørelsestænkningen forestillede sig, at den kunne gøre os fri af den gamle tragedie, men den har medført en ny, nemlig at vi i dag står i det paradoks, ubesværet at kunne tale om noget, vi hverken kan tænke, føle eller gøre - og at vi omvendt tænker, føler og gør noget, hvis dramatik slet ikke kan slå igennem i vores ubegrænsede og derfor afmægtige sprog. Anderledes var det på Sofokles' tid, hvor han kunne lade Ødipus sige: "Det som er navnløst skal ikke nævnes."

Det centrale problem for gendigteren bliver at i-tale-sætte dét, som udspiller sig med den største dramatik på enhver indre scene, men som det i dag ikke er fatalt at tale om. Under arbejdet med teksten lagde jeg helt intuitivt vægten på det kærlige og ømme i forholdet mellem Ødipus og Iokaste, og jeg tror, at jeg nu har fundet en god forklaring på, hvorfor det blev sådan:

Når den voksne mand får, hvad vi kunne kalde, et fuldt og helt kærlighedsforhold til en kvinde, det vil sige et forhold der involverer hans og hendes sanselige såvel som ømme og kærlige følelser, reagerer han i følge psykoanalysen med ambivalens. Det gør han, fordi denne enhed af ømhed og sanselighed ubevidst minder ham om forholdet til moderen, der var genstand for hans første både seksuelle og kærlige følelser. Ambivalensen skyldes altså, at han tiltrækkes af kvinden, netop fordi hun minder ham om hans mor, og samtidigt frastødes af hende, fordi han af præcis samme grund dermed på fantasiplanet nærmer sig en overtrædelse af incestforbudet. Denne skæbnesvangre fælde forsøger han så at komme fri af, ved den velkendte opsplitning af kvinden i luder og madonna, hvor én kvinde repræsenterer moderens idealiserede kærlige sider, en anden hendes seksuelle. Det, der er farligt, er altså hverken de sanselige eller de ømme følelser, men *sammenblandingen* - for det er dén, der peger tilbage til moderen.

For mig at se, har man i kunstneriske sammenhænge i mange år forsøgt at bekæmpe sprogets afmagt overfor den indre virkelighed, ved at konstant potensere de seksuelle udtryk, men man hælder vand i et kar, hvor bundproppen mangler, for sprogligt krænker man ikke incestforbudet mere ved at gennempule sin mor end ved at elske hende. Tværtimod! Og det er for mig at se netop den store mulighed for os, der nu arbejder med at i-scene- og tale-sætte en psykoseksuel realitet, der er ramt af sproglig inert, en mulighed for faktisk at skabe noget virkeligt nyt, som vores eneste chance for at fremstille noget oldgammelt. For det vigtige er, at dén dør, der repræsenterer sanseligheden, og dén, der repræsenterer ømheden, *fører samme sted hen*, nemlig til moderen, der i sig selv rummede og vakte begge følelser.

AF SØREN ULRIK THOMSEN



SØREN ULRIK THOMSEN født 1956. Har udgivet *City Slang* 1981 (digte), *Ukendt under den samme måne* 1982 (digte), *Mit lys brænder - omrids af en ny poetik* 1985 (teori) og *Nye digte* 1987. Har publiceret essays om æstetik og holdt talrige oplæsninger og foredrag. Medredaktør af litterærtidsskriftet *Den blå Port*.

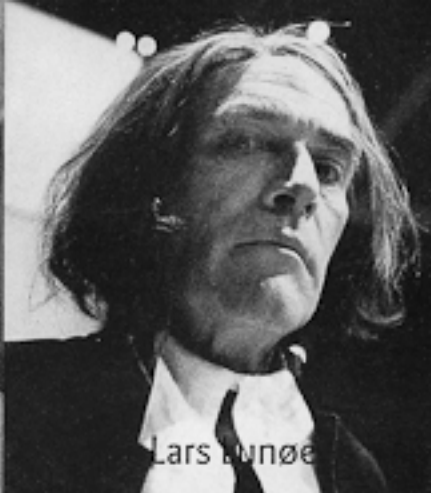
JØRGEN MEJER født 1945, dr. phil., lektor i klassisk filologi ved Københavns Universitet. Har offentliggjort studier i græsk-romersk filosofi og litteratur og den antikke traditions efterliv. Formand for Folkeuniversitetet i København.



Kirsten Olesen



Ulver Slott-Mønstgaard



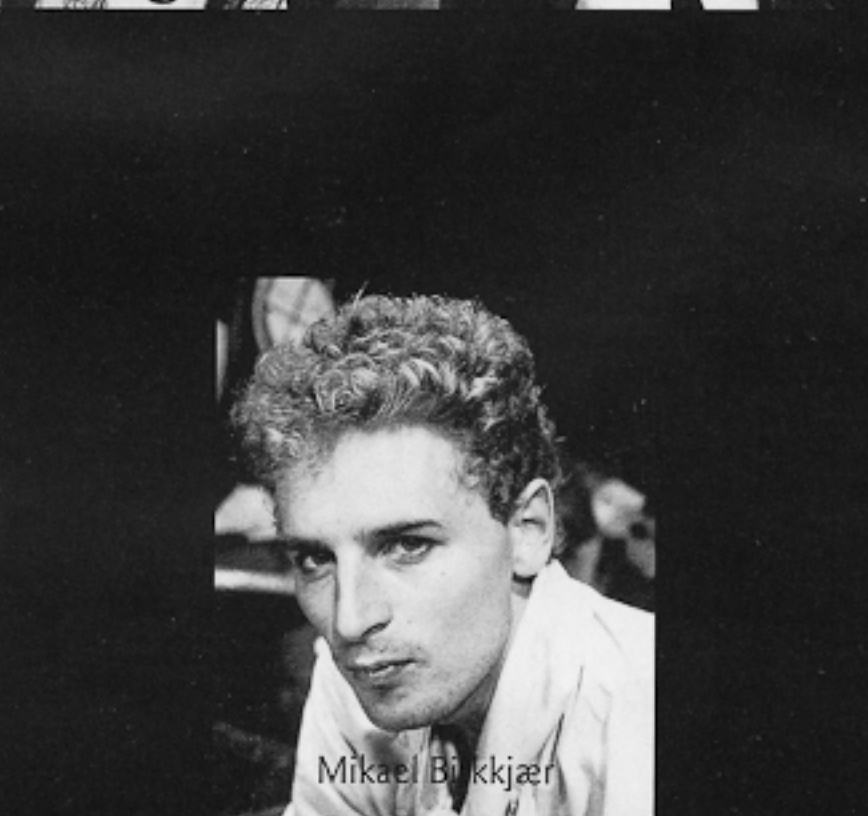
Lars Lunøe



Jørgen Reenberg



Torben Jensen



Mikael Birkkjær



Erno Müller



Ole Lemmeke



Kirsten Rolffes



Lillian Tillegreen



Søren Weiss



Kim Menzer



Steen Claësson

ØDIPUS

TRAGEDIE AF SOFOKLES

Oversættelse	Jørgen Mejer og Søren Ulrik Thomsen
Musik	Kim Menzer
Scenografi	Kim Witzel
Isenesættelse	Klaus Hoffmeyer

Ødipus	Mikael Birckjær
Iokaste	Kirsten Olesen
Kreon	Ulver Skuli Abildgaard
Den Gamle Præst	Lars Lunøe
Teiresias	Jørgen Reenberg
Manden fra Korinth	Torben Jensen
Hyrden	Erno Müller
Budet	Ole Lemmeke
Koret	Torben Jensen Ole Lemmeke Lars Lunøe Erno Müller Kirsten Rolffes Lillian Tillegreen Søren Weiss
Musikere	Kim Menzer Steen Claësson

I koret iøvrigt: H.C. Hermansen Erik Hvidtfeldt Joram Levy
Gunner Mikkelsen Konrad Emborg Petersen William Reves
Bülent Tanriverdi Lars Erik Wickstrøm.

Børn: Michelle Abel Eva Kaczorowska Benjamin Lylloff Nicolaj Søbye.

HANDLINGEN FOREGÅR I THEBEN.

Forestillingen varer til kl. 22.25. - Pause kl. ca. 21.10.





FÆRDIG MED MESTERVÆRKER Man må holde op med denne idé om mesterværker der er reserveret for en såkaldt elite, og som mængden ikke forstår; og sige til sig selv at der ikke findes noget separat kvarter i ånden som der gør for gedulgte seksuelle tilnærmelser.

Fortidens mesterværker er gode nok for fortiden: de er ikke gode nok for os. Vi har ret til at sige hvad der allerede er sagt og endog hvad der ikke er sagt på en måde der tilhører os, som er umiddelbar, direkte og svarer til aktuelle måder at føle på, og som alle kan forstå.

Det er idiotisk at bebrejde mængden ikke at have sans for det sublime, når man forveksler det sublime med en af dets formelle manifestationer, som desuden altid er hedengangne manifestationer. Og hvis for eksempel mængden i dag ikke mere forstår Kong Oedipus vil jeg vove at sige at det er Kong Oedipus' fejl og ikke mængdens.

I Kong Oedipus finder vi Incesten som tema, og den idé at naturen gør nar ad moralen; og at der et eller andet sted findes vildfarne kræfter som vi gjorde vel i at tage os i agt for; om man så kalder dem for *skæbne*, disse kræfter, eller noget andet.

Derudover er der tilstedeværelsen af en pestepidemi som er en fysisk inkarnation af disse kræfter. Men alt dette i et klædebon og et sprog der har mistet enhver kontakt med den epileptiske og rå rytme i vor tid. Sofokles taler måske nok højt, men med manerer som ikke længere er tidssvarende. Han taler for fint for denne epoke, og det er troligt han taler ved siden af.

Når vi i dag viser os i den grad ude af stand til at give et begreb om Aiskylos, Sofokles og Shakespeare, som er dem værdigt, så er det højst sandsynligt fordi vi har mistet fornemmelsen for deres teaters fysik.

CITAT FRA ANTONIN ARTAUD: DET DOBBELTE TEATER.
PÅ DANSK VED KLAUS HOFFMEYER. ARENA 1967.



Du er den eneste i verden, som ved, hvad der altid
har været i mit hjerte, før enhver anden kærlighed.

Derfor må jeg sige dig det, som er frygteligt at erkende:
det er af din gunst, at mine kvaler fødes.

Du er uerstattelig. Derfor er det liv,
du har givet mig, fordømt til ensomhed.

Og dog vil jeg ikke være ensom. Jeg hungrer grænseløst
efter kærlighed, de sjælløse kroppes kærlighed.

Thi sjælen er i dig, er dig, og du
er min mor, og din kærlighed mit slaveri.

PIER PAOLO PASOLINI

FRA CHR. BRAAD THOMSEN: DE UFORSONLIGE SKÆBNER OG
FORTÆLLEFORMER I FILMKUNSTEN. AMADEUS 1988.

"Incesten er forskelsløshedens urforbrydelse i et konkret stærkt billede, og det er velsagtens derfor at alle kulturer har omgivet netop incesten med de allerstørste tabu'er. Ved at begå den, sletter man den mest fundamentale forskel der kan tænkes - genetisk såvel som psykologisk: forskellen mellem et barn og dets forældre; sønnen stiller sig i faderens sted og på linje med sin mor. Incesten er den kongelige forbrydelse, om nogen er det; der fandtes de kongedømmer i Afrika, hvor man - inden man ofrede kongen som sydebuk på rituel vis - lod ham gennemføre incest med sin mor."

CITAT FRA LARS BO BOJESSEN: DEN TREDJE TILSTAND:
GYLDENDAL 1989.

"Ingen mennesker i dag har tid til at få en skæbne, hvis man også skal passe et arbejde."

MUNDTLIGT UDSAGN AF PER HØJHOLT.

"Det var vores adoptivforældre, der gav os mad og trøstede os, da vi var små. De bindinger står fast. Men man kan blive gode venner med de biologiske forældre. Alle liv er puslespil, og mangler der brikker, bliver det ved med at plage én. At tie det ihjel, er som at bygge hus på randen af en vulkan." Citat fra Politiken 7. maj 1990.

Interview af Flemming Christiansen med Inger Eichwald, formand for

FORENINGEN AF VOKSNE ADOPTEREDE.



FRA SOFOKLES TIL ØDIPUS

SOFOKLES - et stenansigt. Et i rækken af udødelige afdøde, indsat i balkonrunden på Det Kongelige Teaters gamle scene. En klassiker, kort sagt. Så klassisk at man ikke engang behøver at spille ham, han er her alligevel.

I sin tid, i det gamle Athen, løb han rundt på scenen med blæst i håret og hersede med kor og skuespillere. Sofokles havde fingrene med i det praktiske teater, ligesom Moliere, Shakespeare, Brecht.

Det foregik i fri luft. Kong Ødipus blev spillet for et massepublikum, badet i sol og lys. Var mr. S. kommet ind ad døren til Stærekassen, havde han først fået fjernet den hvide muslingeskal i loftet, så stjernerne kunne skinne ned på handlingen. I hvert fald indtil han havde smagt den danske regn.

Men Sofokles kan klare sig uden solskin og amfiteater, og publikum behøver ikke at gøre sig nogle oldgræske anstrengelser. Vi kender handlingen, før tæppet går op. Vi ved at Ødipus dræbte sin far og giftede sig med sin mor. Ja, Freud har endda bildt os ind, at vi selv har gjort det eller har haft lyst til at gøre det. Publikum er både helten og skurken. Ødipus er et stykke af Europa, og det burde være nok, netop nu.

KLAUS HOFFMEYER.



DET KONGELIGE TEATER

Teaterchef: Boel Jørgensen
Skuespilchef: Ib Thorup
Dramaturg: Birgitte Hesselaa

Ødipus havde urpremiere ca. 425 f. Kr. i Athen.
Første gang på Det Kongelige Teater 12.3.1922.
Premiere i Klaus Hoffmeyers iscenesættelse 1.9.1990.

Programmet indlæst på lydbånd for læsehandicappede kan bestilles på tlf. 86 96 63 21.



Fonden for
Aktive Blinde

Forsiden: Foto af Bengt af Geijerstam.
Fotografier: Per Morten Abrahamsen.
Programredaktør: Alette Scavenius.
I redaktionen: Birgitte Hesselaa, Klaus Hoffmeyer, Kim Witzel.
Lay-out af plakat og program: Ida Balslev-Olesen.
Sats: Ty/pho/grafen ApS.
Repro: Søborg Repro Center A/S.
Tryk: L. Levison Junr. A/S.
September 1990.

MUSIKKEN TIL ØDIPUS spilles på et udvalg af følgende instrumenter:
DIDJERIDOO - det australske eukalyptus-træ-horn, som anvendes af de oprindelige beboere, aboriginals, til historiefortælling og dans. HÅKKEBRÆDET - fra Østtyskland, et instrument, der er i familie med den persiske Santur, og det noget større Cymbalon fra Rumænien. TROMMETYPER - fra folkemusikken i Irland og Sydindien. GONGONGER - fra Bali. TRÆFLØJTER (tvær-, blok-, dobbelt-) - fra USA, Indien og Tyrkiet. RUBAB - 3-strengt luth fra Afghanistan. Foruden de 3 melodistrengene, har instrumentet yderligere 20 medsvingende strenge. Melodistrengene spilles med et træplekter. - Dobbeltbladet skalmeje (obo) fra Ungarn. - Afrikansk hyrdehorn. - Alt-tværfløjte. - Klarinet stemt i A.

Det Kongelige Teater vil gerne takke sine sponsorer:
Bang & Olufsen A/S • Assurance-Compagniet Baltica A/S • ISS International Service System
Skandinavisk Tobakskompagni A/S • Det Østasiatiske Kompagni A/S



SFINXENS GÅDE

Der er i verden et væsen, som enten har 2 eller 3 eller 4 ben; men kun en enkelt stemme. Ene af alle de væsener, der bevæger sig på jorden, i luften eller gennem vandet, skifter det udseende - men når det bruger flest ben til at bevæge sig med, går det langsomst. Hvad er det?